

EKO DIZAYN VA CHIQUINDISIZ MODA

K.Fuzailova

TTYESI, "Kostyum dizayni" kafedراسi asisstanti

Annostatsiya: *Maqolada moda sanoatining ekologik barqarorlikka ta'siri, natijalari, kamchiligi va uning alternativ yechimlari, moda olamidagi chiqindilarni maksimal kamaytirish. Bundan tashqari, ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan chiqindini emas, balki inson faoliyati natijasida paydo bo'ladigan chiqindilarni kamaytirish haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Zero waste, nol chiqindilar, moda, dizayn, qayta ishlash, ikkilamchi mahsulot, ekologik material, barqaror moda, alternativ, vegan, charm.*

Har kuni millionlab odamlar tonnalab chiqindilarni tashlashadi. Dam olish paytida uning soni bir necha martaga ortadi. Bunday vaziyatni bugungi kunda deyarli har qanday shaharda ko'rish mumkin va har yili tobora dahshatli miqyosda tus olib borayapti. Chiqindilarni kamaytirish muammosi – bu yangi muammo emas. Chiqindilarga qarshi kurashning dastlabki harakatlari o'tgan asrning 70- yillariga to'g'ri keladi. Bu borada Zero waste atamasini Amerikalik Pol Palmer amaliyotga taklif etdi va bu nol chiqindilar ma'nosini anglata boshladi.

Asta-sekin xalqaro hamjamiyat ham moda sanoatining salbiy jihatlari haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lib, o'z mahsulotlarini xarid qilish orqali qo'llabquvvatlashga tayyor bo'lgan korxonalarni tanlashga yanada ongli yondasha boshladi. Shunga ko'ra, ko'plab kompaniyalar o'z ishlab chiqarish quvvatlarini o'zgartira boshladilar, barqaror rivojlanish asosida yo'lga qo'yadilar va bu jarayonda ekologik yangiliklarga katta ahamiyat bera boshladilar.

Yevropa Ittifoqi institutlarining rasmiy hujjatlari va bayonotlari uning barqaror rivojlanish tamoyillariga sodiqligini bildiradi. Ekologik innovatsiyalarga, ularni moliyaviy qo'llab-quvvatlashga va ushbu sohaga investisiya kiritish bilan bog'liq risklarni kamaytirishga katta e'tibor qaratmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish mas'ullar va iste'mol g'oyasini targ'ib qilish chora-tadbirlarini o'z ichiga oladi, kiyimkechakning tarqalish, qayta ishlash harakat rejasi va moliyaviy usullardan barqaror rivojlanish maqsadida foydalanishni rag'batlantirishadi. ZERO WASTE chiqindilarni kamaytirishda ilg'or surilayotgan loyihalardan bo'lib, ko'plab mashhur brendlar tabiatga keltirilayotgan zararni kamaytirishga, qayta ishlab chiqarishga o'tmoqdalar. "Yashil obraz"ga aylanishga ulgurgan yirik ishlab chiqarish fabrika va zavodlari ko'paymoqda. Bularga misol tariqasida kiyimkechak sanoatida H&M brendini misol keltirish mumkin.

Modadagi materiallar va tolalar murakkab masala ekanligi ma'lum. Ekologik toza materiallar ro'yxati statik emas va doimiy ravishda rivojlanib boradi, chunki kun sari ko'p tadqiqotlar va ma'lumotlar paydo bo'ladi. Albatta, tovar belgilari nafaqat materiallarga

tegishli bo`lishi kerak. Masalan, organik paxtadan foydalanadigan, ammo yetkazib berish zanjiridagi issiqxona gazlari chiqindilari, to`qimachilik chiqindilari yoki mehnat huquqlari muammolarini hal qilmaydigan brend eng yaxshi amaliyotdan yiroq, ammo eng barqaror materiallardan foydalanish yaxshi asosdir. Tezkor modadan tortib to paxtagacha bizning atrof-muhitimizga va boshqa turlarga salbiy ta'sir ko'rsatadigan modani iste'mol qilish usullari ro`yxati juda uzoq davom etadi. Kam iste'mol qilish, qayta ishlash va ta'mirlashdan tashqari, barqarorroq kiyim va to`qimachilik mahsulotlarini toppish mumkin. Yangi kiyim sotib olish kerak bo`lganda, qaysi matolarga e'tibor berish zarur. Ushbu maqolada bayon etilgan ekologik innovatsion material yoki yangilik, bu barqaror hayot tarziga yordam berishi mumkin.

Moda sanoati barqaror amaliyotlarni qabul qilishga tobora ko'proq moyil bo'lmoqda, chunki iste'molchilar tezkor modaning atrof-muhit va inson resurslariga salbiy ta'siridan xabardor bo'lishadi. Chiqindisiz moda dizayni brendning yanada barqaror ishlab chiqarish jarayonini yaratishi mumkin bo'lgan ko'plab usullardan biridir. Nol chiqindilar modasi, nomidan ko'rinib turibdiki, hech qanday matoni isrof qilmasdan kiyimni loyihalash va tayyorlash jarayonidir. Bu kiyim namunasi matoning har bir so'nggi qismini ishlatish uchun yaratilganligini anglatishi mumkin - naqsh qismlari bir-biriga juda mos tushadi, xuddi naqsh tetrisi. Bu kiyim-kechaklar boshqa, kichikroq mahsulotlarni tayyorlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan foydali shakl va o'lchamdagi "parchalar" hosil qiladigan tarzda ishlab chiqilgan va kesilganligini anglatishi mumkin. Yoki nol chiqindi modasi kiyim-kechaklarni an'anaviy tarzda kesadigan, lekin ularning barcha qismlaridan foydalanadigan brend bo'lishi mumkin - qo'shimcha mahsulotlar ishlab chiqarish yoki ularning parchalarini yangi matoga qayta ishlash uchun.

"Nol chiqindi" atamasi moda sanoatida nisbatan yangi bo'lsa-da, nol chiqindi modasi tushunchasi asrlar davomida mavjud. Mato va kiyim-kechak ishlab chiqarish hozirgi kabi sanoatlashgan bo'lishidan oldin, kiyim tikishda matolarni isrof qilish odatda rad etilgan. Ko'pgina madaniyatlarda an'anaviy foydali kiyimlar nol chiqindi amaliyoti orqali yaratilgan. Masalan, yapon kimonosu va hind sari. Hatto qadimgi Yunoniston va Rimda ham kiyim-kechak, odatda, bo'shashgan to'rtburchaklar yoki boshqa oddiy shakllardan yasalgan bo'lib, ular ko'p matolarni isrof qilmagan. Biroq, tez moda sanoatni egallab olishi bilan, nol chiqindisiz kiyim ishlab chiqarishning foydalari vaqtincha g'arb madaniyatida yo'qoldi. Yaxshiyamki, turli sohalarda barqarorlikka e'tiborning ortishi kam chiqindili amaliyotlarni modaga qaytarmoqda.

Chiqindisiz kontseptsiyaning yana bir tomoni shundaki, ba'zi brendlar, mustaqil dizaynerlar yoki boshqa mutaxassislar materiallarni qanday qilib olishlari mumkin.

Har yili moda sanoati juda ko'p miqdorda mato va kiyim-kechak chiqindilarini hosil qiladi, bu chiqindilar poligonimizga qo'shib, uglerod chiqindilari va global isishga hissa qo'shadi. Biroq, bu shunchaki chiqindisiz modani yanada ekologik toza variantga aylantiradigan o'sib borayotgan poligonlarimizni qo'shishdan qochish emas. Chiqindisiz naqshni kesishdan foydalanish brendlarga bir xil miqdordagi kiyim-kechak ishlab chiqarish

uchun kamroq matoga muhtoj bo'lishiga olib keladi - bu vaqt o'tishi bilan kamroq mato buyurtma qilish, mato ishlab chiqarish uchun sarflanadigan resurslarni kamaytirishni anglatadi. Chiqindisiz dizayn va amaliyotlar barqaror moda brendini yaratish uchun ajoyib asos bo'lsa-da, siz e'tiborga olishingiz kerak bo'lgan bir nechta kamchiliklar mavjud. Dizaynlar cheklangan bo'lishi mumkin - agar siz dizaynni o'ylab topsangiz, lekin uni behuda sarflashning ijodiy usulini topa olmasangiz, o'zingiz yoqtirgan dizaynni ko'rib chiqishdan olib tashlashingiz kerak bo'lishi mumkin. An'anaviy naqsh yaratish jarayonlari va usullari nol chiqindisiz dizaynlar uchun mutlaqo ishlamaydi.

Maqsadingiz siz isrof qiladigan mato miqdorini cheklash bo'lsa, siz buyurtma bergan va ishlatadigan mato miqdorini ham cheklaysiz - ya'ni o'z foydasiga e'tibor qaratgan ba'zi mato etkazib beruvchilari siz bilan ishlashni xohlamasligi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. М.В.Коковина, “Эко дизайн на стыке наук. Дизайн костюма, материаловедение, бионика, культурология, экология.” Сборник трудов международной научно-практической конференции “Инновации и дизайн”. 2020 г.

2. Н.Ю.Митрофанова, “Современное текстильное искусство в поисках новых форм, смыслов и средств выразительности.” Вестник Академии русского балета им. А. Я. Вагановой, 2019 г.

3. Ю.В.Назаров, В.В.Попова, “Инновационный текстиль. Основные виды и области применения.” Международный научно-исследовательский журнал, 2016 г.

4. “Kostyum dizayni” fanidan ma’ruza matni, Joldasov Furqat, Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, Nukus, 2019.

5. Sandy Black, “The Sustainable Fashion Handbook”, 2012.

6. Kirsi Niinimäki, “Sustainable Fashion in a circular economy”, 2019.

7. Ritu Pandey, Pintu Pandit, Amarish Dubey, “Sustainable solutions for fashion & textile industry”, 2020.

8. Eleonora Trivellin, Giuseppe Lotti, Marco Marseglia, Elisa Matteucci, “Textile Historical Sustainability and Innovative Textile Products”, 2020.